

УДК 947.7“13/14”

Аврамчук О. П.

## ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ ПРОТЯГОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIV – ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XV СТ.

*У статті розглядається питання формування території Галицької землі протягом другої половини XIV – останньої третини XV ст. На базі земельних надань шляхті аналізується проблема адміністративно-територіального устрою, осібногo статусу Галицької землі та приналежності Тереховлянського і Снятинського повітів.*

**Ключові слова:** Галицька земля, земельні надання, адміністративно-територіальний устрій.

Уже ні для кого не секрет, що історична географія в Україні є малодослідженим напрямом. Нині бракує не те що комплексних праць про формування її території, а й вузькоспеціалізованих розвідок. Власне, ця стаття, присвячена формуванню території Галицької землі в пізньому середньовіччі, покликана заповнити історіографічну лакуну. На основі широкого джерельного матеріалу (передусім земельних надань шляхті Галицької землі та книг Галицького земського суду) спробуємо висвітлити такі основні питання, дотепер маловивчені в історіографії: 1) проаналізувати особливості виокремлення теренів з центром у Галичі та подальше закріплення цього процесу в адміністративному поділі Руського воєводства; 2) поставити невивчену в історіографії проблему осібногo («потестарного») статусу Галицької землі; 3) дослідити приналежність Тереховлянського і Снятинського повітів до Галицької землі.

Під «Галицькою землею» розуміємо південно-східні терени колишньої Галицько-Волинської держави з центром у Галичі, які після інкорпорації до складу Корони Польської та поширення тут воєводського адміністративного поділу стали Галицькою землею Руського воєводства (Галицький, Коломийський, Снятинський, Тереховлянський та певний час Коропецький повіти).

Історіографія цього питання є надзвичайно бідною. Щодо *українських* досліджень, то на певні зауваги можемо натрапити ще в істориків «народницького» напрямку Михайла Грушевського та Івана Линниченка [1, с. 89–90; 2, с. 18]. Окремі питання розглядають сучасні дослідники Микола Котляр та Леонтій Войтович [3; 4]. Проблематику адміністративного поділу Руського воєводства, зокрема й Галицької землі, порушує дослідник Микола Крикун [5]. *Польська історіографія* також зрідка торкалась питання формування території Галицької землі: тільки Пшемислав Домбковський ще у 1920-х роках дослідив питання генези Галицької землі на прикладі адміністративно-територіального устрою [6]. Дослідник у своїй праці спирався на земельні надання та судово-адміністративні книги – найпоширеніші джерела цього часу.

Джерельну базу дослідження становлять земельні надання польських володарів шляхті Галицької землі, публікацію яких в «Актах гродських та земських» здійснили в кінці XIX ст. Ксаверій Ліске та його учень Антоній Прохазка [7; 8]. Не менш важливими для дослідників формування цієї території є джерельні публікації Володимира Розова [9] та видання серії джерел до середньовічної історії Малопольщі (а серед них і документи з Руських земель) Станіслава

Курася та Ірени Сулковської-Курасьової [10–12]. Цікавим джерелом є присяжні списки руської шляхти в Галичі 1427 р., опубліковані Оскаром Галецьким [13], та акти ревізії привілеїв 1469 р., видані Александром Яблоновським [14].

Аналізуючи формування Галицької землі протягом досліджуваного часу, для зручності його слід умовно поділити на два періоди, де ключовими будуть 1432–1434 рр. – утворення в межах Руських земель нової адміністративної одиниці – Руського воєводства та запровадження на зміну руському права польського [6, с. 2; 15, с. 65]. З цієї причини статтю буде поділено на дві частини за хронологічним принципом. Власне після утворення нової адміністративно-територіальної одиниці можна говорити про відносну усталеність практики адміністрування цих теренів, щоправда, наявність у джерелах деяких неточностей і в середині XV ст. вказує на відмінність нашого уявлення про адміністративний устрій від бачення тогочасних канцеляристів.

Межі та форми адміністративно-територіального устрою Галицької Русі сформувалися ще за існування Галицько-Волинської держави. Дослідник станів Галицької Русі XIV–XV ст. Іван Линниченко зазначав, що кількість «земель», сформованих на цих теренах у пізніший час, відповідала адміністративно-територіальному поділу Галицько-Волинського князівства [2, с. 18]. Сучасний польський історик Анджей Янечек, характеризуючи заселення Белзької землі в другій половині XIV – першій половині XV ст., також наголошував, що колишні руські волості трансформувалися у повіти без особливих територіальних змін [16, с. 24].

Територіальні обриси Галицької Русі формувалися протягом XI–XII ст., хоча й пізніше спостерігалась активна колонізація в південно-східному напрямку – вздовж Пониззя і аж до Дніпра. Для укріплення меж галицько-волинськими князями була зведена мережа фортець: Каліус та Бакота вздовж Дністра та Микулин на р. Серет [17, с. 253–254]. За хана Ногая в останній чверті XIII ст. все Правобережжя Дніпра, а згодом і Пониззя Дністра та Пруту стало ординським, що відіграло вирішальну роль у творенні східної межі Галицької землі [4, с. 410]. Слід зауважити, що південно-східна межа Галицької Русі з огляду на вищезгадані обставини була доволі рухливою, щоправда, в будь-якому разі не варто забувати про умовність поняття «кордон» у середньовіччі та ранньомодерний час, коли межі земель могли часто змінюватись.

З погляду історичної географії ще у XII ст. Галицька Русь ділилась на два «субрегіони»:

Перемишльсько-Звенигородський (з містами Львів, Перемишль, Звенигород, Городок, Вишня) та Галицько-Теребовлянський (Теребовля, Галич, Снятин, Коломия, Бакота, Микулин) [4, с. 409]. Поступове відокремлення теренів з центром у Галичі продовжилось після зникнення Галицько-Волинської держави з політичної карти Європи. Виникає питання: які ж території були включені до цієї «Галицької землі» і чи можна говорити про її окремішність від Руських земель (у латиномовних документах з середини XIV ст. маркованих як «terra Russiae») до 1434 р. – часу утворення Руського воєводства, відколи воно почало ділитись на п'ять окремих земель?

Підставою для таких припущень стала наявність у деяких документах топоніма «Галицька земля» («terra Galiciensis»), на відміну від поширеного в більшості відомих нам привілеїв територіального маркера «Руська земля» («terra Russiae») [10, № 1568, 1587; 7, № 4]. Поява в тогочасних джерелах «земель», як показала Наталя Яковенко, свідчить про новий *потестарний* (осібний) статус цих територій. Приміром, заміна терміна «Пониззя» на «Подільську землю» вказує на трансформацію території в окрему потестарну одиницю [18, с. 46–47].

За аналогією можемо говорити і про окремішне становище Галицької землі. Теза про осібність Галича не нова: про це свого часу писав польський історик та етнограф Зигмунд Глогер, наголошуючи на особливому статусі двох земель у межах Руського воєводства – Галицької та Холмської [19, с. 214, 219]. Проте авторове твердження не спиралось на жодну джерельну базу, що, по суті, робить його аматорським. Спробуємо якщо не прояснити, то хоча б сформулювати цю, до сьогодні не вивчену проблему.

На жаль, маємо доволі мало таких документальних згадок, проте вони дозволяють нам висувати припущення про осібність Галицької землі («terra Galiciensis») ще до утворення Руського воєводства у 1434 р. Наприклад, надання Владислава II Ягайла Івану Сушику з Романова 17 липня 1410 р. «za zaslugi jemu i jego potomkam dwie wsi nasze krolewskie w ziemi halickiej a w powiecie trembowelskiem» [10, № 1743], на нашу думку, може вказувати на прив'язку топоніма «Галицька земля» саме до південно-східних теренів Руських земель (у нашому випадку Теребовлянського повіту). Утім, слід враховувати, що документ знаємо зі значно пізнішої копії 1581 р.

Іншими прикладами вживання цього топоніма є надання Владиславом II Ягайлом Івану Козені сіл у Коломийському повіті з умовами служби двома вершниками і лучниками «gdzieby

tego była niektóra nagła potrzeba od naszych nieprzyjaciół na nasze ziemię halicką» [10, № 1752]; королівський запис Войцеху Жолонджу на село Бишів Галицького повіту «in terra Russiae et in terra Haliciensis sita» [11, № 2106]; присяга руської шляхти польському королю Владиславу II Ягайлу 28–29.06.1427, де присягали «nobelium, terrigenarum, vasallorum, feudalium et incolarum terrae Haliciensis» [13, s. 39–41]. Ці, хоч і доволі фрагментарні згадки, дозволяють нам зробити певні висновки. По-перше, топонім «terra Haliciensis», як свідчать документи, стосується виключно південно-східної частини Руських земель – майбутньої Галицької землі Руського воєводства, адже всі відомі нам згадки стосуються Галицького, Тереховлянського і Коломийського повітів, тоді як у наданнях сіл в інших частинах Руських земель використовується маркер «terra Russiae» чи «terra Podoliae» [10, № 1568, 1587].

По-друге, не можна вважати ці згадки помилками канцеляристів, що випадково замінили «districtus» (повіт) на «terra» (земля), адже, окрім Галицького, маємо надання в інших повітах Галицької землі – Коломийському і Тереховлянському. Утім, усі згадані вище документи дійшли до нас не в оригіналах, а в пізніших копіях XVI ст.: у час, коли Галицька земля вже давно була окремим адміністративним округом Руського воєводства, а топонім «terrae Haliciensis» став дійсно поширеним.

На нашу думку, особність Галицької землі вже в перші роки по інкорпорації до складу Корони Польської слід виводити з історії Галицько-Волинського королівства та пов'язувати з особливим статусом Галича як стольного града. Дослідники й досі не дійшли згоди щодо того, чому Галич, який виринав в джерелах тільки в середині 1140-х років [20, с. 48], відразу стає столицею князя Володимира Володаровича. Логічніше було б, якби більш давній Перемишль став резиденцією галицького князя. Видається, що такий вибір зумовлювався вигіднішим економічним розташуванням Галича – на перетині торгових шляхів. Родюча місцевість, повноводна річка (притока Дністра Луква), яка виступала як потужна торгова магістраль [3, с. 198], зробили Галич стратегічно вигідним політичним центром. Галич був важливим транзитним вузлом у торгівлі сіллю. У Києво-Печерському патерику натрапляємо на пасаж про привезення солі з Галича до Києва та інших міст Подніпров'я [21, с. 207]. Як і Перемишль, інше древніше місто Тереховля також програвало Галичу, зокрема через периферійне розташування на східному пограниччі Галицької землі.

Окрім економічного, на нашу думку, можна назвати політичний фактор, який зробив Галич стольним градом цілого князівства, а згодом зумовив виділення південно-східних теренів в окрему потестарну одиницю. Микола Котляр доводив, що через наявність потужних боярських родів у Галичі він часто був непідконтрольним князівській владі. Немалу роль відігравала концентрація боярських садіб навколо Галича [22, с. 149, 201]. Ця ж причина зумовила певні відцентрові тенденції в останні роки існування Галицько-Волинської держави та поясне особний характер території навколо Галича в пізніший час.

На формування окремої Галицької землі, на нашу думку, впливав також церковний фактор. Після переїзду Київського митрополита Максима до Володимира-на-Клязьмі в Галицькому князівстві, за словами Ігоря Скочилися, поширюється «еклезіальний сепаратизм». Галицька єпархія, поруч з Володимирською, почала відігравати провідну роль в ієрархічній структурі Руської церкви [23, с. 252]. Утворення окремої Галицької митрополії у 1303 р. в уявленнях монахів-василіан («Метрика» Святоюрського монастиря) пов'язане з перенесенням великокняжого престолу з Києва, який поволі втрачає свій статус, до Галича. Вибір нової столиці митрополії пояснюється ініціативами Лева Даниловича, чия вотчина (Галич) стала осередком утворення нової церковної структури [23, с. 255]. Той факт, що Галич, а не тодішня столиця Юрія I Львів, став центром митрополії, якнайкраще вказує на особливий статус колишнього стольного града.

Таким чином, вигідне географічне розташування на перетині торгових шляхів, наявність потужних боярських угруповань, статус стольного града, закріплений наявністю митрополичого престолу, зумовлювали, на нашу думку, особливий, потестарний характер Галицької землі, натяки на який маємо в пізніших земельних наданнях польських володарів.

Не менш проблемним питанням в історії територіального розвитку Галицької землі до 1434 р. є її адміністративний поділ. На початок XV ст. тут сформувалися три повіти з центрами в колишніх галицько-волинських містах: Галичі (перша відома нам згадка про повіт-districtus Станіславу Дреventedі з Борека від 29.06.1368 [24, № DCCXVI]), Тереховлі (вперше згадується 24.01.1392 у наданні пану Міхалу Авданцю з Бучача [10, № 1584], хоча як складова частина Галицької землі, а не Подільської, фігурує тільки 1410 р. в наданні Івану Сушику з Романова [10, № 1743]) та

Коломій (вперше згадується в документі пану Ходку Лоевичу 15.12.1373 [8, № 8]).

Окрім цих повітів, маємо доволі фрагментарні згадки про два інші – Снятинський (як «Snathinensi districtibus» у королівському підтвердженні надання сіл Ваську Тептюковичу від 26.10.1416 [8, № 30], згодом як «волость Снятинская» згадується в пожалуванні Максиму Владу Драгосиновичу 31.08.1424 [9, № 54]) і Коропецький (перша відома згадка як «districtus Storicensi» у засвідченні сяноцьким старостою Янушем продажу сіл у Коропецькому повіті паном Іваном Чашинським 03.06.1424 [25, № 54]). З огляду на наявні документи (таких за період 1424–1434 рр. маємо 6 [11, № 2006, 2010, 2012, 2084, 2118; 8, № 54]), Коропецький повіт включав у себе території сучасних Городенківського та Тлумацького районів Івано-Франківської та Монастириського і Бучацького районів Тернопільської областей: лежав по обидва боки Дністра і фактично був на межі з Подільською землею.

Доволі складною, але водночас важливою проблемою залишається приналежність Теробовлянського повіту до складу Галицької землі. Це питання свого часу розглядав ще Михайло Грушевський [1]. Хоч першу згадку про повіт маємо ще у 1392 р., але той документ не містить звичного для схожих надань топоніма «terra Russiae»: Теробовлянський повіт належав тоді до Подільської землі.

Цікавим документом у контексті приналежності Теробовлі з округою є надання Владиславом II Ягайлом у ділчине володіння Спитку з Мельштина подільських замків і водночас приєднання двох подільських округів Теробовлі та Стінки до свого домену [26, № 115]. Незрозумілими, проте, є відсилання до давніх часів – «повіт Стінка і Теробовля зістануться при тих же правах, при яких були при Казимирі і Владиславі Опольському», що наштотує на думку про можливу приналежність цих теренів до руського домену короля і раніше. Однак за відсутності інших джерел припущення залишається непідтвердженим, попри активні спроби Михайла Грушевського довести приналежність цих округів до особистого домену короля ще протягом 80-х років XIV ст. Щодо Стінки, то вже в королівському наданні пану Олешку Хмаричові на села від кінця березня 1423 р. маємо згадку про «villas nostras Szenka in terra Russiae, in districtu Haliciensis» [11, № 2006], що вказує на вже усталену приналежність округу до Галицької землі.

Водночас, на наш погляд, і після 1395 р. Теробовлянський повіт остаточно не став Галицькою землею, зберігаючи певну осібність. Про

це свідчить уже згадана присяга руської шляхти Владиславу II Ягайлу, адже в заголовку до списку шляхти вжито топонім «terrae Trembowliensis» [13, s. 44–45]. Подібну конструкцію маємо в документі-записі Владислава II Ягайла пану Петру з Лещова на села «in terra et districtu Trembowliensi» від 19 січня 1433 р. [11, № 2123]. На умовність практик адміністративного підпорядкування Теробовлянської землі навіть після реформ 1432–1434 рр. та утворення Руського воєводства вказує королівський запис пану Яну Закшевському від 17.03.1440 на село Самолусківці Теробовлянського повіту Подільської (!) землі («in terra Podoliae et districtu Trembowliensi sita» [12, № 2258]).

Таким чином, Галицька земля напередодні реформ 1430–1434 рр. набула доволі окреслених форм. На сході межувала з Подільською землею, хоча питання приналежності Теробовлянського повіту все ще залишається дискусійним. На заході межувала зі Стрийським та Жидачівським повітами Львівської землі, а через Карпатський хребет – з Угорським королівством; на півночі – зі Львівською землею та частково з Волинською, що на той час була у складі Великого князівства Литовського. Південну межу Галицької землі з допомогою джерел можемо визначити доволі точно. У наданні Владислава II Ягайла молдавському воєводі, «милому приятелю» Стефану сіл Цецунь і Хмелів 13.12.1433 вказувалось, що «межи тьми городами (згаданими вище Цецунем і Хмелевим. – О. А.) и межи нашею землею рускою то граници будут вечни» [9, № 68]. Крім того, визначалась межа між «нашим городом Снятином и межи Шепинци которыи к волохам прислужают», що мала би проходити по річці Колочині. Окремим територіальним маркером, що окреслював межі руської і волоської земель, була «Покутская земля», яка характеризується як «из века наша».

\* \* \*

Утворення Руського воєводства (лат. *Palatinatus Russiae*) у 1434 р. відкрило нову сторінку територіального розвитку Галицької землі. По-перше, окремішність Галицької землі відтепер була зафіксована існуванням осібних судово-адміністративних установ (галицького земського та гродського судів [27, с. 13]), власної урядницької ієрархії, а згодом і сеймиків [28, с. 72]. Претенденти на земський уряд аж до середини XVI ст. повинні були бути осілими в межах повіту, до якого цей уряд відносився, що закріплювало практику адміністративного поділу. Своєю чергою, ця тенденція знайшла відображення в документах, у яких дедалі частіше фігурує топонім «Галицька земля»

щодо південно-східних теренів Руського воєводства: Микола Парава з Любіна викупив у Пйотра Одровонжа замок і всю Галицьку землю («*castrum et totius terre Haliciensis; castrum Halicz cum tota terra*») [11, № 2272], а король Казимир IV Ягеллончик записав своєму писарю Войцеху Боровському 200 гривень польською монетою на селах «*in terra nostra Haliciensis et districtu Trebowliensi situs*» [7, № 111]. З другого боку, пізньосередньовічний адміністративно-територіальний поділ був украй умовним, адже трапляються випадки, коли шляхтичі звертались до судових установ інших земель Руського воєводства. Зокрема, Проча з Васичина у 1469 р. позивали до львівського земського суду у справі, що стосувалась його діничного володіння – містечка Васичина («*oripido dicto Vassyczyn*») Галицької землі [29, № 82]. Виникає справедливе запитання: чому саме львівський суддя Пйотр з Браниць та підсудок Ян з Високого розглядали справу, що перебувала поза межами їхньої територіальної компетенції? Тим більше, що кількома роками раніше (у 1457 р.) Казимир IV Ягеллончик видав документ, у якому забороняв позивати урядників та шляхту з Руського воєводства і Поділля поза межами власних земель з огляду на присутність небезпеки «татарських» нападів і важливість оборонних обов'язків місцевих шляхтичів («*infidelibus Tartaris emulis nostris resistere possum*») [8, № 154]. Наголошувалось на тому, що судити їх можна лише в межах тієї землі, в якій вони осіли (тобто мають земельну власність). Можливо, слід брати до уваги географічний фактор та розміщення мережі шляхів, адже територіально Васючин розташований ближче до Львова і лежить на прикордонні Галицької та Львівської земель. Зберігалась певна неусталеність практики віднесення деяких населених пунктів, повітів до тієї чи іншої землі. З цього погляду цікавим видається запис короля Владислава III для Сигізмунда Кірдея з Ориніна на села в Кам'янецькому повіті Руської (а не Подільської!) землі («*in terra Russie et districtu Camyenyecensis*») [8, № 82].

Особливе місце в межах Галицької землі, як видається, посідав Снятинський повіт. У вже згаданому вище документі польського короля Казимира IV Ягеллончика окрім п'яти загально-відомих «земель» Руського воєводства (Львівської, Галицької, Перемишльської, Сяноцької та Холмської) названо шосту – Снятинську («*Snatynensis terra*») [8, № 154]. Ця згадка є єдиною, що не дозволяє зробити якісь голослівні висновки, проте присутність серед Руських земель Снятинської, враховуючи вже більш ніж 20-річне існування нового адміністративного утворення Руського воєводства з п'ятьма землями

(чого не міг не знати писар у королівській канцелярії!), є надзвичайно дивною. Можливо, це пов'язано з тим, що Владислав III у 1436 р. надав Снятин разом з повітом у доживотнє володіння галицькому каштеляну Міхалу Мужилі з Бучача (сину Міхала Авданця), перетворивши його в приватновласницький повіт-тенуту родини Бучацьких [12, № 2183]. Цікавим видається мотив передачі Снятинського замку Міхалу Мужилі. У документі зазначалося, що Коломийський і Снятинський повіти (зокрема й замок) були зруйновані і спалені «ворогами Корони» («*Snyathynensis et Colomiensis districtuum per hostes Regni destructionis et exustionis*»), а галицький каштелян мусить їх відбудувати («*reparare*»). Не уточнюється, ким саме були ці вороги. Дозволено собі висловити припущення про волоський напад з огляду на розташування цих земель на кордоні з Молдавським господарством. На підтвердження цієї думки слід навести документ молдавського господаря Еліаша (Іллі) від 1435 р., у якому є невеличкий пасаж про руйнування Коломиї та Снятина за часів правління його батька – Олександра Доброго: «*a нашъ господарь кроль* (Владислав Ягайло. – О. А.) *отпустил намъ тотъ гнивь, що отць нашъ Александръ воевода воевалъ Коломыю и Снятинъ*» [30, № 41]. Очевидно, йдеться про певні міжусобиці в межах Молдавського господарства, що призвели до таких руйнувань, адже аж до 1435 р. місцеві господарі тримали Коломию та Снятин, після чого повернули їх королю [30, № 41]. Можливо, саме зі Снятинщиною та Коломийщиною слід асоціювати такий доволі розмитий територіальний маркер, як «*из века наша Покутская земля*». На підтвердження цієї гіпотези можна навести ревізію привілеїв 1469 р., під час якої галицький підкоморій Ян Коля представив документ на село Сумків Снятинського повіту, маркованого «*in Pokucie*» [14, s. 30].

Зрештою, контроль протягом понад 30 років (1436–1470) над Снятинським та Коломийським староствами [31, № 192], через які проходили потужні торгові шляхи, надавав Бучацьким широкі повноваження у сфері права власності та судової юрисдикції над населенням (зокрема і місцевою шляхтою), що зумовило особливий особний статус цієї території.

Окремою проблемою в адміністративно-територіальному поділі Галицької землі є приналежність Червоноградського повіту. Низка дослідників відносять його до Руського воєводства [6, s. 7; 27, с. 36], хоч, як довів Микола Крикун, роблять це безпідставно [28, с. 89]. Утім, деякі наявні документи справді відносять Червоноградський

повіт не до Подільської, а до Руської землі: у записі Теодорику з Бучача 300 гривень польської монети «*in et super castro nostro Czirwonigrod et district ipsius in terra Russiae*», і переведенні 17 його сіл «*in terra Russiae et districtibus Czirwonogrodensis et Cropicziensi*» у діничну власність [12, № 2252, 2253]. Обидва документи видані одночасно (07.03.1440), очевидно, написані за одним і тим самим зразком/формуляром і не можуть відображати існуючої практики адміністрування території. Зрештою, більшість документів справді відносять Червоноград до Подільської землі [12, № 2390, 2426, 2427].

Необхідно сказати кілька слів про назву досліджуваної території, зокрема з приводу, на наш погляд, безпідставного використання польськими істориками топоніма «Червона Русь» (*Russia Rubra*). Подекуди натрапляємо на нього як книжний термін у документах не раніше XV ст. [32, s. 308], проте ці згадки є одиничними. Аргументи прихильників цієї назви ґрунтуються на поширеній практиці надавати сторонам світу назви кольорів, що мали символічне значення: біла і чорна Куманія, біла і червона Хорватія і т. д. Проте на карті венеційського монаха ордену камальдулів фра Мауро 1459 р. не знаходимо «Червоної Русі» (*Russia Rubra*), хоча чітко окреслено «Чорну Русь» (*Russia Negra*) [33]. Не натрапляємо на цей топонім і в пізньосередньовічних актових документах, у яких Руські землі означаються як «*Terra Russia*». Крім того, не послуговуються цією назвою і письменники XVI–XVII ст., що проживали в Руському воєводстві – Себастьян Кленович і Томаш Піравський [34, с. 79]. Не можна не погодитися з думкою Ярослава Ісаєвича про штучність цієї назви, адже в кінці XIX – на початку XX ст. деякі польські історики почали використовувати ототожнення Червонських градів і «Червоної Русі», щоб довести несхіднослов'янське походження місцевого населення. Дехто почав навіть писати не Червона Русь, а Червонська Русь. У міжвоєнний час навіть орган Львівського відділу Польського історичного товариства отримав назву «*Ziemia Czerwieńska*» [34, с. 79–80]. Так само в цілком модерному дусі видається означення цих теренів топонімом «Галичина». Американський історик Ларрі Вульф

у своїй книзі «Ідея Галичини» доводить, що «Галичину» як територіальний та політичний маркер вигадали Габсбурги у 1772 р. для легітимації поділів Речі Посполитої [35, р. 5]. Тоді цей концепт використали для репрезентації провінційної галицької ідентичності, осібною від річпосполитської, та обґрунтування угорських претензій на Руські землі через пригадування правління Людовіка I [35, р. 6]. Тому доцільнішим видається використання таких назв, як Галицька Русь, Руські землі та руський домен короля (якщо йдеться про період до початку 1430-х).

Обмеженість джерельної бази зумовлює складність реконструювання території Галицької землі протягом другої половини XIV – останньої третини XV ст. Наявні документи вказують, що межі землі встановлювалися з урахуванням географічних та ландшафтних особливостей: Карпатські гори, Дністер, що відділяв Галицьку та Покутську землі, Теребовлянський повіт від Галицького і т. д. З другого боку, як засвідчив приклад з Коропецьким повітом, не завжди географічні характеристики зумовлювали формування меж адміністративних одиниць. Не вивченим на сьогодні залишається питання приналежності Теребовлянського повіту й округу Стінка: можливо, залучення доти невідомих чи інакша інтерпретація старих документів завершить дискусію, що триває вже понад 100 років. Водночас джерельні згадки дозволяють нам припустити осібність та потестарний характер Галицької землі в межах руського домену короля ще до 1434 р., що, без сумніву, пов'язано з особливим статусом колись стольного міста Галича – центру Галицько-Волинського князівства-королівства. Розташування його на перетині важливих торгових шляхів, наявність потужних боярських угруповань і статус митрополичого престолу зумовили, на нашу думку, потестарний характер Галицької землі в пізньому середньовіччі. Особливе місце в межах Галицької землі посідав Снятинський повіт, на що також маємо вказівки в джерелах. Специфічне прикордонне розташування Галицької землі зумовлювало певні особливості формування місцевої шляхетської корпорації в другій половині XIV – останній третині XV ст.

#### Список літератури та джерел

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський ; редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – К. : Наукова думка. – 1993. – Т. IV : XIV–XVI віки – відносини політичні. – 544 с.
2. Линниченко И. Черты из истории сословий в Юго-Западной (Галицкой) Руси XIV–XV вв. / И. Линниченко. – М. : Тип. Э. Лиснера и Ю. Романа, 1894. – 241 с.
3. Котляр Н. Ф. Формирование территории и возникновение городов Галицко-Волинской Руси IX–XIII вв. / Н. Ф. Котляр. – К. : Наукова думка, 1995. – 184 с.
4. Войтович Л. Кордони Галицько-Волинської держави: проблеми та дискусії / Л. Войтович // Войтович Л. Галицько-Волинські етюди. – Біла Церква : Вид. Пшонківський О. В., 2011. – 480 с.

5. Крикун М. Г. Поширення польського адміністративно-територіального устрою на українських землях / М. Г. Крикун // Проблеми слов'янознавства. – Львів : Інститут славістики ЛНУ ім. І. Франка, 1990. – Вип. 42. – С. 24–41.
6. Dąbkowski P. Podział administracyjny wojewódstwa ruskiego i bełzkiego w XV wieku / P. Dąbkowski. – Lwów, 1939. – 337 p.
7. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji A. Stadnickiego / Wyd. K. Liske. – Lwów, 1870. – Т. II. – VIII + 286 p.
8. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji A. Stadnickiego / Wyd. K. Liske. – Lwów, 1875. – Т. V. – VI + 294 p.
9. Українські грамоти. Т. 1 : XIV в. і перша половина XV в. / Українська академія наук. – К. : Вид. В. Розов, 1928. – 255 с.
10. Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. S. Kuraś i I. Sułkowska-Kurasiowa. – Wrocław, 1974. – Cz. VI : Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1386–1417. – XXXIV + 496 p.
11. Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. S. Kuraś i I. Sułkowska-Kurasiowa. – Wrocław, 1975. – Cz. VII : Dokumenty króla Władysława Jagiełły z lat 1418–1434. – XXXI + 438 p.
12. Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. S. Kuraś i I. Sułkowska-Kurasiowa. – Wrocław, 1976. – Cz. VIII : Dokumenty z lat 1435–1450. Uzupełnienie: Dokumenty z lat 1286–1442. – XL + 400 p.
13. Halecki O. Z Jana Zamojskiego inwentarza Archiwum Koronnego. Materiały do dziejów Rusi i Polski XV wieku / O. Halecki. – Kraków : Archiwum Komisji Historycznej, 1917. – P. 39–41.
14. Bona Regalia onerata in terris Russiae etc. Lustratio 1469 // Źródła dziejowe. – Т. XVIII. – Cz. 1. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. – Т. VII. – Cz. 1. Ziemia Ruskie. Ruś Czerwona / Opisana przez A. Jabłonowskiego. – Warszawa : Gebethner i Wolff, 1902.
15. Крикун М. Земські уряди на українських землях у XV–XVIII ст. / М. Крикун // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1994. – Т. CCXXVIII. – С. 65–122.
16. Janeczek A. Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełzkie od schyłku XIV do początku XV wieku / A. Janeczek. – Wrocław : [Instytut Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk], 1991. – 386 p.
17. Котляр М. Галицько-Волинська Русь / М. Котляр. – К. : Альтернативи, 1998. – 336 с. – (Україна кризь віки. – Т. 5).
18. Яковенко Н. «Портрет» і «автопортрет» пограниччя: культурно-географічний образ «України» у XVI – на початку XVII століття / Наталя Яковенко // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні. – К. : Laurus, 2012. – 472 с.
19. Gloger Z. Geografia historyczna ziem dawnej Polski / Z. Gloger. – Kraków, 1900. – 374 p.
20. Галицько-Волинський літопис / пер. Теофіла Коструби. – Львів, 1936. – Ч. 1. – 128 с.
21. Патерик Киевского Печерского монастыря. – СПб., 1911. – 207 с.
22. Котляр Н. Удельная раздробленность Руси / Н. Ф. Котляр. – К. : Інститут історії України НАН України, 2013. – 270 с.
23. Скович І. Галицька митрополія XIV – першої половини XV століть: особливості еклезіального, правового та суспільного статусу / І. Скович // Княжа доба: історія і культура. – 2011. – Вип. 4. – С. 246–279.
24. Kodeks dyplomatyczny Małopolski / Wyd. F. Piekosiński. – Kraków : Nakładem Akademii Umiejętności, 1887. – Т. III : 1338–1386. – XXXII + 480 p.
25. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji A. Stadnickiego / Wyd. K. Liske. – Lwów : Galicyjski Wydział Krajowy, 1886. – Т. XI. – XXV + 567 p.
26. Codex epistolaris Vitoldi Magni ducis Lithuaniae 1376–1430 / Collectus opera A. Prochaska. – Cracoviae : Sumptibus Academiae Literarum Crac., 1882. – CXVI + 1114 p.
27. Купчинський О. Земські та гродські судово-адміністративні документальні фонди Львова / Олег Купчинський ; НАН України, Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К. : [б. в.], 1998. – 98 с.
28. Крикун М. Земські уряди на українських землях у XV–XVIII ст. / М. Крикун // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Львів, 1994. – Т. CCXXVIII. – С. 65–122.
29. Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacji A. Stadnickiego / Wyd. K. Liske. – Lwów : Galicyjski Wydział Krajowy, 1875. – Т. V. – VI + 294 p.
30. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV–XV вв. / собр. В. Уляницький // Чтения в Императорском Обществе истории и древностей российских при Московском университете. 1887 год. – Кн. 3 / под заведыванием Е. В. Барсова. – М., 1887. – 244 с.
31. Urzędnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka. – Kórnik : Biblioteka Kormicka, 1998. – 244 p.
32. Semkowicz W. Geograficzne podstawy Polski Chrobrego / W. Semkowicz // Kwartalnik historyczny. – 1925. – R. 39. – P. 258–425.
33. Карта фра Мауро [Електронний ресурс]. – Fra Mauro World Map. – Режим доступу: <http://www.bl.uk/magnificentmaps/map2.html> (дата звернення: 25.11.2014). – Назва з екрана.
34. Исаевич Я. О происхождении названий Червен, Червенские города, Червонная Русь / Ярослав Дмитриевич Исаевич // Исаевич Я. Україна давня і нова : Народ, релігія, культура / Я. Исаевич. – Львів : Інститут українознавства НАН України, 1996. – С. 75–80.
35. Wolff L. The Idea of Galicia. History and Fantasy in Habsburg Political Culture / L. Wolff. – Stanford University Press, 2010. – 486 p.

*O. Avramchuk*

## TERRITORIAL FORMATION OF THE GALICIAN LAND DURING THE SECOND HALF OF THE 14<sup>th</sup> – LAST THIRD OF THE 15<sup>th</sup> CENTURY

*The article discusses the formation of Galician land area during the second half of the 14<sup>th</sup> and up to the last third of the 15<sup>th</sup> century. Exploring the land investitures to gentry the author analyzed the problem of administrative-territorial structure and the peculiar status of Galician land as well as the affiliation of Terebovlia and Snyatynsky countries.*

**Keywords:** Galician land, investitures, administrative-territorial division.

*Матеріал надійшов 03.12.2014*